

СТАНОВИЩЕ

от доцент д-р Георги Цанков Цанев

за дисертационния труд на Стоян Георгиев Меретев

„ФИЛМОВИ РЕАЛИЗАЦИИ НА ЛИТЕРАТУРНИЯ ТЕКСТ. ПОЕТИКА, КОНТЕКСТ, ИНТЕРТЕКСТ“

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
в научната област „хуманитарни науки“,
направление 2.1 „Филология“ (сравнително литературознание)

Българска академия на науките

Институт за литература

Направление „Сравнително литературознание“

Имах рядкото удоволствие да бъда научен ръководител на Стоян Меретев. Веднага трябва да кажа, че не съзирам особено мое участие в великолепно приключилото му дело. Още в първите месеци, след като уточнихме темата, той донесе подробен план, както и внушителна библиография, включваща някои от най-важните теоретични литературоведски и киноведски трудове от наши и чужди автори. Великолепно се представи на кандидатския минимум. При срещите ни през годините неизменно показваше, че отлично знае какъв път трябва да следва, че иска да създаде монография, съобразена с най-съвременните и напредничави възгледи по темата.

Но да започна с няколко думи, които да ви го представят. Стоян Меретев е роден на 3.8.1984 г. В Пловдив. През 2007 г. Завършва специалност българска филология в ПУ „Паисий Хилендарски“, а през 2009 – магистърска програма „Кино и литература“ в същия университет. На Националните студентски

четения във Велико Търново, провели се между 17 и 18 май 2006 г. Получава най-високото отличие в секцията по литературознание за бакалаври. Има и други награди. Сред най-стойностните му публикации, преди да започне работа над дисертацията се открояват статиите „Античният педагогически модел в сонетите на Шекспир“ и „Образът на проститутката в романите на Томас Ман и Достоевски – огледална обърнатост в подстъпите към свръхчовешкото“.

От 2011 г. Стоян Меретев е зачислен като редовен докторант със специалност „Литература на народите на Европа, Америка, Африка, Азия и Австралия“ в Института за литература при БАН със заповед № 12 от 31.01.2011 г. за срок на обучение от 1 февруари 2011 до 31 януари 2014 г. По време на докторантурата си Стоян Меретев положи изпит по специалността и участваше активно в работата на направлението. Той отложи с една година завършването на труда си, но не заради объркане или леност, а за да бъде перфектен, което, струва ми се, е успял да постигне. След обсъждане на дисертационния му труд на разширено заседание на направление „Сравнително литературознание“, проведено на 04.12.2014 г. беше предложено да се разкрие процедура за публична защита на дисертацията му, а на Научен съвет, проведен на 7 декември 2015 г. е взето решение, издадена е заповед за определяне състава на Научното жури № 409 от 7.12.2015 г.

Темата на Стоян Меретев е „Филмови реализации на литературния текст. Поетика, контекст, интертекст“. Крайният продукт се състои от 298 стандартни машинописни страници. Той съдържа увод, седем глави, 23 илюстрации (21 цветни и 2 черно-бели), заключение, резюме на научните приноси, списък на публикациите по темата на дисертацията и на участията му в конференции, библиография от 141 заглавия (72 на латиница и 69 на кирилица) и филмография от 121 заглавия, сред които например 9 екранизации на романа „Джейн Еър“, както и всичките филми на големия режисьор новатор Питър Грийнауей, чийто проникновен тълкувател е Стоян Меретев. Основните части на дисертацията в преработения вид са две: „Теоретични оптики“ и „Аналитично-съпоставителни и таксономатични алтернативи“. Първата част представя теоретичните основи,

както и методологична интерлюдия. Основното изложение е в „Аналитично-съпоставителни и таксономични алтернативи“: очакват ни анализи на романа „Сърцето е самотен ловец“ от Карсън Маккалърс и връзката на този роман с филма „Любовна песен за Боби Лонг“, създаден през 2004 г.; осмисляне на многобройните екранизации на романа „Джейн Еър“, размисъл за литературно-филмовите заглавия в България преди и след 1989 г. и т.н. Сред публикациите по темата на дисертанта, трябва да отлиза студиите „Книгата „Сърцето е самотен ловец“ като детайл от филмовия интериор на „Любовна песен за Боби Лонг“, в „Канонът на словото“, сборник с доклади от 15-та национална конференция за студенти и докторанти, Пловдив, 2013 г.; „Камерите са картечници, или непосилната лекота на rewriting-a“, в „Словото (не)възможната мисия, сборник от 14-та национална конференция за студенти и докторанти, Пловдив, 2012 г.; „Кинозаглавие с литературен десен. Наблюдения върху някои български филми“, в LiterNet, публикувано на 16.3.2014 г.; „Филмовата адаптация – поредният хепиенд?“, в „Литературен клуб“, също от 2014 г.

Изключително важно достойнство и основен принос на монографията е, че при осмислянето на двустранния процес между кино и литература акцентът пада върху въпроса „Как“, а не толкова върху въпроса „какво“ от източниците остава на экрана (или пък обратно – в текста), което подпомага по-непредубеденото вглеждане във филмовите адаптации, и въобще в литературно обагрените или просто щрихирани филми. Меретев убедително доказва, че литературата намира кинематографично изражение в самия строеж на филмовия разказ, като определя облика на композицията, слага отпечатък върху снимачните прийоми. Авторът стига до извода, че съществуват жанрови или видови ограничения за филмовите реализации на литературата (била тя литературно кинозаглавие, писателски филм, еcranен образ на книга, четене или писане) за образцова, художествена мотивировка, то тя задължително трябва да въвлича творбата, в чийто състав участва в междутекстов и контекстуален диалог, от една страна, а от друга, да изпълнява някаква функция в поетиката на тази творба.

Според Меретев, литературната тема в телевизията и киното създава възможност за окрупнено осмисляне на интерарт процесите, за тяхното дефиниране и категоризиране – затова той ни предлага не спорадични и несвързани помежду си интерпретации, а изваждане на относително стройни жанрови, типологични или поетологични системи и успешното им интерпретиране в теорията. Докторантът умело спуска референции към киноисторията и нейната зависимост от филидолетните традиции на изящната словесност. Той проиграва виртуозно аспекти от модерните – структуралистки и постструктуралистки – учения, които тръгват предимно от литературната теория, за да се окажат решаващи и при позиционирането на седмото изкуство в културната йерархия. Меретев отлично познава световната и българската кинотеория, като успява да внесе яснота на терминологичния апарат, и по-специално за употребата на понятия като „екранизация“ е „адаптация“ – нещо, което не е правено с нужната изчерпателност нито у нас, нито в чужбина.

Много важно достойнство на труда е, че Меретев утвърждава компаративистичната практика произведенията да бъдат анализирани с оглед на актуалните схващания за транс- и интермедиалност – рядко срещан подход в българската наука. Той ни убеждава, че всяка нова медиоформа е продължение и разширение на непосредствено предхождащите я. Заслужава адмирации разбирането му за интермедиалността на съвременната култура – оригинално съчетание между медийните специфики и целите на изкуството, комбинативност между различните културни области и приближаване на създадените произведения до навиците на потребление на визуалните участници.

Заниманието с интердисциплинарна проблематика е трудно, но благодарно дело за онези, които успяват да го постигнат. То изисква от учения огромна ерудиция, каквато Меретев притежава в излишък. Радва ме обстоятелството, че той се доказва както като вещ киновед, така и като наблюдателен литературовед. Среща ни с теориите на Томас Лийч, Робърт Стам, Барбара Картмел, Камила Елиът, Имелда Вейхъм, линда Хътчън и др., повечето от които защитават академичните си кариери в

департаментите по сравнително литературовъззнание. Съвършено справедливо особено внимание е отделено на Джордж Блустоун, който пише „От романа към филма“ през 1957 г. и несъмнено това е най-цитираното в кинотеорията изследване от края на 50-те години до днес. Закономерен е и интересът му и към монографията „Фilm и фикция. Динамики на обмена“ от 1979 г. на Кийт Коен. Меретев не просто изрежда изследванията на най-значимите световни киноведи, той ги анализира и подбира онова, което е най-плодотворно за темата му. Той последователно защитава решението си изследването му да се проведе в методологичните рамки на модерното сравнително литературовъззнание. Вече споменах, че успява да прецизира терминологичния апарат, да ревизира базовите понятия „адаптация“ и „екранизация“, но най-важното е че умело защитава понятието „Фilmови реализации на литературния текст“ като част и платформа за поетологични, контекстуални и интертекстуални преплитания между литература и кино, които може да не са на фабулно ниво, а да се изявяват чрез алюзии или формални похвати. Алтернативните изследователски области са подплатени със задълбочени аналитични примери от художествения материал, както от чуждестранната, така и от българската практика. Дисертантът отлично познава трудовете на българските специалисти, които нерядко също са професионално белязани от филологията: той ни поднася ценни наблюдения за трудовете на Олга Маркова и Вера Найденова, Огнян Ковачев и Огнян Сапарев, Тодор Андрейков и Георги Господинов и т.н.

Най-обширният дял от изследването му е „Аналитично-съпоставителни и таксономични алтернативи“. Алтернативи са, тъй като Меретев предлага компаративистични наблюдения върху голямата тема за връзката между кино и литература. Конкретните творби са разгледани не в тесния смисъл на визуализиране на преразказа, а като обмен на образи, техники и теми, които попадат в различни контексти – исторически, жанрови, собственно авторски, кълстерни, като под кълстери той разбира комуникационни гнезда. Главата „Книгата, четенето и писането на екрана“ несъмнено е най-важната и най-приносната: чрез сравнителен анализ на два романа и две адаптации той разкрива сложна и трудно откриваема мрежа от интертекстуални

и контекстуални зависимости. Като коментира екранизациите на „Джейн Еър” открива цяло комуникационно гнездо от адаптации на един и същи роман, от гледна точка на темата за книгата и четенето, както и на начините, по които те биват закрепени на екрана. Особено негово постижение и сериозен принос не само в нашата кинотеория, а бих казал – и в световната, е коментирането на филма „Книгите на Просперо” от гениалния режисьор експериментатор Пийтър Грийнауей, който създава творбата си по мотиви от „Бурята” на Шекспир. Разсъждавайки върху тази филмова адаптация, Меретев създава своеобразна енциклопедия както на художествените, така и на метадискурсивните пратки, които ни интересуват. Важни са наблюденията му за ренесансово-бароковата призма, през която намира визулните си решения режисьорът, както и търсенето на аналогии с елизабетинския театър. Все в този ред на мисли, не бива да пропускаме и приносните му разсъждения за така наречените от него писателски филми: той ги разделя на биографични, псевдописателски, писателски форми на алюзивна основа и същински писателски филми. Достатъчно е да дам примера за последните с анализа на шедьовъра на Уди Алън „Полунощ в Париж”. Несъмнено приносна е и главата „Филмовата адаптация като тематично-образна споделеност между киното и литературата”, в която са разгледани екранизациите на романа „Златната тетрадка” от Дорис Лесинг и на романа „Безсмъртие” от милан Кундера, като се коментира, между другото, темата за паметта и забравянето като несъмнено придължна към темата за писането и филмирането. Не са забравени и литературните филмови заглавия в България, на които са отделени много важни за изследването страници.

Може би било интересно изследването да бъде продължено по-нататък, като се обърне повече внимание и върху включването на зрителя. Имам предвид например есето „Изкуство и обективност” на Майкъл Фрейд, осъждащо хладната обективност на минимализма като позиция, която е същевременно и сътнесена към киноекранизацията. Според Фрейд, ако при модернизма значението на творбата е строго локализирано в самата нея и те я изцяло видима във всеки момент, то минимализмът извежда тези отношения извън обекта

– в една ситуация, която включва зрителя и се преживява като „безкрайно, или неопределно траене“. Ясно е, че темата, избрана от Меретев е необятна, но, струва ми се, той е постигнал максимална концентрация и е съумял да внесе много лични приноси в нея. Приятно съм изненадан от езика и стила на автора: въпреки съблазнителната перспектива, стояща пред младите литературоведи, да ни смайват със сложна терминология и да пишат едва ли не неразбираемо, Стоян Меретев не е постарал да бъде максимално ясен и четивен. В резултат, човек следи откритията му с нескрит интерес, а богатите илюстрации към текста също допринасят за неповторимата атмосфера от срещата с монографията.

Приложениет от Стоян Меретев „Автореферат“ представя убедително основните идеи, задачи и изводи от дисертацията.

След като изредих всички тези достойнства на труда „Филмови реализации на литературния текст. Поетика, контекст, интертекст“, не ми остава нищо друго освен убедено да приключка с категоричното си становище, че докторантът Стоян Георгиев Меретев чудесно се е справил с трудната си задача и заслужава да му бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ в научната област „хуманитарни науки“, направление 2.1 „Филология“ (сравнително литературознание).

10.02.2016 г.
София

Доцент д-р Георги Цанков